

*Мороз П. В.,
кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник
відділу суспільствознавчої освіти,
Інститут педагогіки НАПН України,
м. Київ, Україна*

*Мороз І. В.,
науковий співробітник
відділу суспільствознавчої освіти,
Інститут педагогіки НАПН України,
м. Київ, Україна*

ЗАВДАННЯ ШКІЛЬНОГО ПІДРУЧНИКА ІСТОРІЇ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ

Розвиток інформаційного суспільства висуває нові вимоги до шкільних підручників історії. Результати численних досліджень засвідчують, що більшість сучасних дітей віддають перевагу отриманню необхідної інформації не з книги, а з мережі Інтернет. Тому пріоритетним завданням реформування шкільної історичної освіти на сучасному етапі є розроблення та створення підручників нового покоління, які мотивували б учня покоління Z до навчання.

Не викликає сумнівів той факт, що традиційний підхід до конструювання навчальної літератури нині не в змозі повною мірою забезпечити умови для розвитку творчих здібностей школярів. Для того, щоб нинішні учні були вмотивовані та зацікавлені в результатах свого навчання, автори в процесі підготовки шкільних підручників історії мають враховувати особливості розвитку дітей покоління Z, зокрема той факт, що вони відкриті до нових знань, їм подобається здійснювати дослідження [1; 2].

Нині дослідницьку поведінку розглядають вже як стиль життя кожної сучасної людини, а не лише тих, хто займається наукою. На думку В. Власова [3], високих результатів у роботі з шкільним підручником та історичним джерелом можна досягти лише в умовах дослідницької діяльності учнів. У цьому контексті зазначимо, що потреба досліджувати навколишній світ – це одна із найбільш цінних та ефективних особливостей психіки людини, яка забезпечує умови її адаптації до зовнішнього середовища, задоволення творчих, духовних та емоційних потреб. Відповідно, шкільні підручники історії мають орієнтуватися на формування дослідницької компетентності.

Під дослідницькою компетентністю з історії ми розуміємо інтегральну якість особистості учня, що виявляється в готовності та здатності до пошукової, дослідницької діяльності, яка ґрунтується на знаннях, уміннях, навичках, здібностях і досвіді, набутих у процесі соціалізації й навчання історії. Дослідницька компетентність пов'язана з відкриттям суб'єктивно й об'єктивно

нових історичних знань та пізнавальною мотивацією, що виражається у формі пошукової, дослідницької активності особистості [2].

Важливу роль у формуванні дослідницької компетентності відіграють дослідницькі завдання підручника. Дослідницьке завдання є різновидом навчального завдання основною ознакою якого є повна (або часткова) новизна його для учня та наявність навчальної проблеми, що передбачає пошук нових знань, способів (умінь) і стимуляцію активного використання в навчанні зв'язків, відношень, доведень [2]. Під час розв'язання дослідницьких завдань діяльність учнів наближається до процесу наукового пізнання: учні в доступній для них формі ознайомлюються з методами та етапами наукового пізнання, осягаючи при цьому частину накопичених суспільством знань доступними для їх віку способами [2].

Дослідницькі завдання з історії мають містити: 1) передбачуваний спосіб діяльності учня (*доведіть, визначте, порівняйте, проаналізуйте тощо*); 2) формулювання умови завдання; 3) джерел інформації (писемне джерело або уривок з нього, візуальні чи речові джерела, статистичні дані, ілюстрації, карти, Інтернет-ресурси, фонди музеїв, інколи це можуть бути власні знання учня). Умова таких завдань має формулюватися так, щоб викликала пізнавальну активність учня, спонукала до висунення припущень, аналізу чи порівняння історичних подій і явищ, виявлення спільних та відмінних рис, на встановлення причинно-наслідкових зв'язків різного характеру, на історичну реконструкцію та персоніфікацію, на доведення або спростування тверджень на основі конкретних фактів, на виявлення причин, наслідків та значення подій, на простеження синхронності чи послідовності однотипних історичних фактів, явищ та процесів в різних країнах та регіонах, на формулювання і аргументацію особистої думки на основі аналізу історичних джерел, на розвиток історичної емпатії та історичної уяви. З цією метою в підручнику з історії доцільно використовувати завдання на кшталт: *«Аргументуйте...»*, *«Доведіть...»*, *«Обґрунтуйте...»*, *«Охарактеризуйте...»*, *«Порівняйте...»*, *«Проаналізуйте...»* тощо [2; 4].

Щодо методичних рекомендацій використання в навчальному процесі дослідницьких завдань підручника то зауважимо наступне: 1) дослідницькі завдання доцільно використовувати на всіх етапах навчання, намагаючись охоплювати різноманітні аспекти життя суспільства; 2) під час виконання дослідницьких завдань потрібно навчати учнів використовувати методи історичного пізнання, що сприятиме формуванню спеціальних предметно-історичних та загальнонавчальних вмінь та навичок; 3) орієнтуватися на більшу самостійність учнів в розв'язанні дослідницьких завдань, при цьому варто розпочинати із завдань початкового рівня складності, що сприятиме формуванню необхідних вмінь та навичок як у слабких, так і в сильних учнів; 4) дослідницькі завдання більш складного рівня складності на першому етапі варто розв'язувати під керівництвом і за допомогою учителя, який, в разі необхідності,

коригуватиме дослідницьку діяльність учнів, водночас навчаючи їх будувати більш складну лінію умовиводів; 4) вчителю варто не лише звертати увагу учнів на спосіб розв'язання дослідницького завдання, але й допомагати учням здійснювати, зважаючи на їх психологічні й вікові особливості, рефлексію своєї розумової діяльності; 5) також варто ширше застосовувати при розв'язанні дослідницьких завдань групову форму роботи, що сприятиме взаємонавчанню та вирівнюванню навчальних досягнень учнів [2; 5].

Отже, система дослідницьких завдань шкільного підручника історії має бути спрямована як на оволодіння учнями необхідним обсягом знань з історії, так і на формування в них ключових та предметних компетентностей, зокрема дослідницької. Саме такий підхід, на нашу думку, і формує діяльнісний аспект сучасного підручника історії.

Ключові слова: дослідницька компетентність, шкільний підручник історії, дослідницькі завдання.

Література:

1. Мороз П. В., Мороз І. В. Формування дослідницької компетентності засобами сучасного шкільного підручника історії. *Проблеми сучасного підручника*. 2020. Вип. 24. С. 141-162. DOI: <https://doi.org/10.32405/2411-1309-2020-24-142-162>
2. Мороз П., Мороз І. Дослідницька діяльність учнів у процесі навчання всесвітньої історії в основній школі: методичний посібник. Київ: ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 96 с.
3. Власов В. Роль підручника у формуванні вмінь працювати з історичним джерелом. *Історія в школах України*, 2009. № 6. С. 3-9.
4. Пометун О., Гупан Н., Власов В. Компетентнісно орієнтована методика навчання історії в основній школі : методичний посібник. Київ : ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 208 с.
5. Десятов Д. Л. Методика використання пізнавальних задач у навчанні історії середніх віків/ вступна стаття К. О. Баханова. Х. : Вид. група «Основа», 2010. 143 с.